

UOT 331.5

Vilayət İsmayilov
Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, i.e.d.
ismaylov1953@mail.ru

AZƏRBAYCANDA BEYNƏLXALQ TURİZMİN REYTINGİ VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Məqalədə beynəlxalq turizm kontekstində reytinqin iqtisadi mənası açıqlanır, dünya ölkəsinin reytinqini müəyyənləşdirən göstəricilər əsasında keçmiş sovetlər ittifaqı və qonşu ölkələrin reytinqi sıralanır, ölkəmizə beynəlxalq turizm axını dinamikası təhlil edilir.

Eyni zamanda müəyyənləşdirilir ki, ölkəmizdə beynəlxalq turistlərin qəbulu üzrə artım dinamikası olmuş, hətta son ildə bu artım 2003 nəfər təşkil etmişdir. Beynəlxalq turizm xərcləri əsasında bəzi dünya ölkələrinin reytinqi müəyyən edilmişdir. Bu göstərici üzrə bir nəfərə çəkilən xərclərin ölkəmizdə 1268,6 ABŞ dolları və ya 2156,6 man olduğu müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqat işində beynəlxalq turist axınının təmin edilməsi istiqamətində tədbirlər təklif edilmişdir.

Məqsəd - Azərbaycanda beynəlxalq turizmin reytinqinin və inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Metodologiya - Tədqiqat işi kəmiyyət və müqayisəli təhlil metodlarına əsaslanmış və hesablamalarda iqtisadi-statistik təhlil metodundan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri - Məlumat əhatə matrisinin göstəriciləri əsasında keçmiş sovetlər ittifaqı və qonşu ölkələrin beynəlxalq turizm reytinqi hesablanmış və inkişaf perspektivləri müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: reytinq, beynəlxalq turizm, göstəricilər, inkişaf perspektivləri

Giriş

Reytinq ingilis dilindən götürülmüş, rus dilində bu söz XX əsrin ortalarından ilk əvvəllər idmanda olan fərdi göstəricilər üzrə nailiyyətlərin əhəmiyyətində, sonradan isə digər idman növlərində aktiv istifadə olunmağa başlamışdır. XX əsrin ikinci yarısından hər hansı bir təşkilatın, televiziya və ya radio verilişlərinin, tanınmış şəxslərin geniş populyarlıq göstəricisi kimi şərh edilməyə başlanılmışdır.

Dominant iqtisadi dəyərlərdə reytinq sözünün istifadəsinə keçən əsrin 90-cı illərindən, yəni rusiyada bazar iqtisadiyyatı formalaşan dövrdən başlanılmışdır. Lakin bu dəyərlər ingilis dilinin maliyyə-iqtisadi leksionunda olan fikirlər spektrini əks etdirir.

Reytinq-qiyətli kağızların keyfiyyətinin və ya potensial borclarının ödəməqabiliyyəti səviyyəsinin qiymətləndirilməsidir. Bunun üçün nisbətən daha konkret şəkildə dəyər dəsti aşağıdakı kimi göstərilə bilər: dərəcə, qiymətləndirmə; maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi; dəyərin müəyyən edilməsi; təsnifat (dərəcə, kateqoriya); dərinlik; vergitutma; vergilərin cəmi; nominal güc, nominal xarakteristika; məhsuldarlıq.

Qeyd edilən bi göstəricilər əsasında reytinq agentlikləri və ya kredit reytinqləri agentliyi borc qiymətli kağızların və ya borcalanların keyfiyyəti və riskini qiymətləndirir. Bu zaman agentliklər investorları və kreditorları məlumatlandırmaq üçün onları etibarlılıq dərəcəsi üzrə sıralayır bu və ya digər reytinq təyin edirlər.

Əhatə matrisi göstəriciləri əsasında reytinqin sıralanması. Dünya ölkələrinin reytinqi bir sıra müəyyənləşdirilmiş göstəricilər əsasında hesablanır. Bu göstəricilərə ölkələrin

iqtisadiyyatı, demoqrafiya, energetika, torpaq resursları, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, səhiyyə, telekommunikasiyalar, müdafiə, xarici ticarət, təhsil, turizm, cinayətkarlıq, ətraf mühit, kasıblıq, dünya üzrə reyting, ərzaq təhlükəsizliyi, su ehtiyatları, tədqiqatlar və işlənməsi və s. aid edilir. Qeyd edilmiş bu 19 sayda göstəricilər əsasında bəzi ölkələrin müqayisəli təhlil əsasında reytingini müəyyənləşdirmək olar.

Reytingin müəyyənləşdirilməsi üzrə iqtisadi göstəricilər sırasına sabit qiymətlərdə ÜDM-in artım tempi, ÜDM, alıcılıq qabiliyyəti paritetində (AQP) ÜDM, adambaşına ÜDM, adambaşına AQP-də ÜDM, istehlak qiymətləri indeksi (İQİ), işsizlik səviyyəsi, cari əməliyyatların hesabı balansı, ÜDM-ə faizlə cari əməliyyatların hesabı balansı, cəmi dövlət borcu, kasıblıq səviyyəsi, beynəlxalq ehtiyatlar daxildir.

Keçmiş sovetlər ittifaqı və bir neçə qonşu ölkələrin yuxarıda qeyd edilən 19 göstərici əsasında reytingi ölkələr üzrə hesablanmış məlumatlara əsasən sıralanır [6]. Reytingin dəqiq müəyyənləşdirilməsi zamanı ölkələr üzrə daha ətraflı təhlil aparmaq üçün məlumatlar əhatə matrisindən istifadə göstəricisindən əldə edilmişdir (cədvəl 1) [4,5].

Cədvəl 1. Keçmiş sovetlər ittifaqı ölkələri və bəzi qonşu ölkələrin məlumat əhatə matrisinin göstəriciləri

Ölkələr	Göstəricilər																			
	Kasıblıq	Xarici ticarət	Su ehtiyatları	Demografiya	Səhiyyə	Torpaq resursları	Tədqiqatlar və işləmələr	Dünya reytingləri	Müdafiə	Təhsil	Ətraf mühit	Cinayətkarlıq	Ərzaq təhlükəsizliyi	Kənd təsərrüfatı	Telekommunikasiyalar	Nəqliyyat	Turizm	İqtisadiyyat	Energetika	Cəmi
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Estoniya	259	189	58	397	463	42	64	64	7	799	187	39	9	513	190	96	139	520	140	4175
Latviya	258	189	57	390	465	43	43	61	7	801	176	43	8	536	186	100	136	511	140	4150
Litva	255	192	59	383	443	43	46	60	7	787	181	45	8	529	188	101	137	509	149	4122
Türkiyə	226	144	49	260	347	16	63	78	7	52	135	41	8	203	166	72	58	304	131	2828
Rusiya	10	66	23	103	92	9	53	77	7	79	45	23	8	106	13	27	34	61	55	891
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Ukrayna	10	68	22	93	60	6	12	64	5	40	32	15	7	101	9	24	18	45	73	704

Əmək və sosial münasibətlər, 2019, №1 (11)

Gürcüstan	10	61	22	96	59	6	10	56	4	39	29	12	6	78	9	19	12	43	57	628
Moldova	10	59	22	93	58	3	9	52	4	41	29	13	6	67	8	21	10	44	62	611
Azərbaycan	9	50	22	106	61	3	10	49	4	35	25	11	7	67	9	20	11	43	29	571
Ermənistan	11	49	22	96	59	3	9	52	4	43	25	13	6	64	9	15	10	43	22	555
Belorus	8	49	22	91	57	5	10	45	4	29	27	12	7	80	7	17	14	42	27	553
Qazaxstan	11	46	22	45	56	3	8	62	4	32	27	14	7	72	11	18	12	32	41	523
Qırğızıstan	11	42	22	47	59	3	6	52	4	33	23	15	6	60	8	9	9	31	21	461
İran	6	49	20	23	43	3	7	52	4	25	23	10	7	77	8	15	13	27	41	453
Tacikistan	9	40	21	46	55	3	6	48	3	31	22	11	5	59	7	7	9	28	17	427
Özbəkistan	9	40	20	43	55	3	6	37	4	28	23	6	6	58	6	9	9	25	19	406
Türkmənistan	9	37	20	32	51	3	4	30	3	24	21	8	6	55	6	8	8	24	24	373

Qeyd: [4-6] məlumatları əsasında müəllif tərəfinfdən hazırlanmışdır

Məlumatların təhlilindən görüldüyü kimi, yuxarıdakı göstəricilərin cəmi üzrə ən yüksək pillədə Estoniya (4175 q.vahidi), növbəti pillərdə isə Latviya, Litva və Türkiyə yerləşmişdir. Rusiya, Ukrayna, Gürcüstan və Moldavadan sonra Azərbaycan 9-cu sıradadır. Müqayisə edilən ölkələr içərisində son üç pillədə Tacikistan, Özbəkistan və Türkmənistan yerləşmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, öndə yerləşmiş ölkələrdə əsas yüksək qiymətləndirilmə kasıblıq,

xarici ticarət, səhiyyə, təhsil, ətraf mühit, kənd təsərrüfatı, telekommunikasiyalar, turizm, iqtisadiyyat və energetika sahələrində nəzərə çarpır. Azərbaycanda reyting göstəricilərinin yüksək səviyyəyə çatdırılması məqsədilə dövlət və müvafiq təşkilatlar xüsusi tədbirlər planı hazırlamalı və xarici təcrübəyə bəhrələnməklə onun həyata keçirilməsinə çalışmalıdır.

Azərbaycanda beynəlxalq turizm dinamikasının təhlili. Turizm sferasında reytingin müəyyənləşdirilməsi üzrə göstəricilərə gələn və gedən turistlərin sayı, turizmin xərcləri, idxalın cəmində faizlə turizm xərcləri, sərnişin nəqliyyatı xərcləri, səyahət üçün əmtəələrin xərci, beynəlxalq turizmdən daxiollmalar, ixracın cəmində faizlə beynəlxalq turizmdən daxiollmalar, sərnişin nəqliyyatından daxilolmalar, səyahət üçün əmtəələrdən daxilolmalar aiddir.

Daha geniş mənada turizm sferası üzrə reytingin müəyyənləşdirilməsində əsasən aşağıda qeyd edilən göstəricilər mühüm hesab edilir:

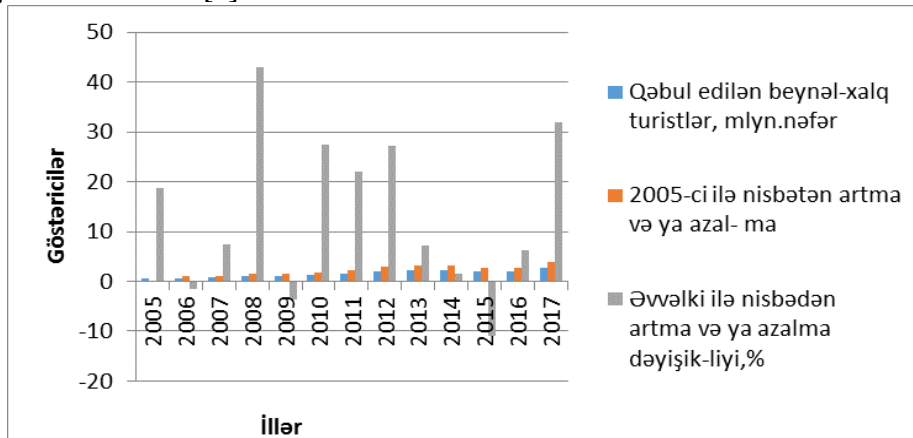
- turizmin açar göstəriciləri: gələn və gedən turistlərin sayı, ABŞ dolları ilə cari qiymətlərdə cəmi xərclər, ümumi idxalda faizlə beynəlxalq turizmin xərcləri, sərnişin daşınmasına xərclər, səfərlər və alış veriş xərcləri, ABŞ dolları ilə cəmi gəlirlər, ümumi ixracda faizlə beynəlxalq turizmin gəlirləri, sərnişin daşınmasından gəlirlər, səfərlər və alış verişdən gəlirlər;
- səyahət və turizmin ÜDM-də həcmi: milli valyuta ilə səyahət və turizmin ÜDM-də həcmi, səyahət və turizmin ÜDM-də real həcmi, səyahət və turizmin ÜDM-in artımında birbaşa həcmi, ÜDM-də faizlə səyahət və turizmin ÜDM-in artımında birbaşa həcmi;
- ÜDM-də turizmin ümumi həcmi: milyard ABŞ dolları ilə ÜDM-də ümumi həcmi, milyard vahid milli valyuta ilə ÜDM-də ümumi həcmi, milyard ABŞ dolları ilə 2011-ci ilin sabit qiymətlərində ÜDM-də ümumi həcmi, real ÜDM-in artım tempində ÜDM-də ümumi həcmi, faiz nisbətində ÜDM-də ümumi həcmi;
- ölkə daxilində beynəlxalq turistlərin xərcləri: milyard vahid milli valyuta ilə ölkə daxilində beynəlxalq turistlərin xərcləri, milyard ABŞ dolları ilə ölkə daxilində beynəlxalq turistlərin xərcləri, milyard ABŞ dolları ilə 2011-ci ilin sabit qiymətlərində ölkə daxilində beynəlxalq turistlərin xərcləri, faizlə real artım tempində ölkə daxilində beynəlxalq turistlərin xərcləri, faiz nisbətində ölkə daxilində beynəlxalq turistlərin xərcləri;
- məşğulluqda turizmin birbaşa həcmi: faizlə real artım tempində məşğulluqda turizmin birbaşa həcmi, faizlə məşğulluqda turizmin birbaşa həcmi, min nəfər üzrə məşğulluqda turizmin birbaşa həcmi;
- məşğulluqda turizmin ümumi həcmi: faizlə real artım tempində məşğulluqda turizmin ümumi həcmi, faizlə məşğulluqda turizmin ümumi həcmi, min nəfər üzrə məşğulluqda turizmin ümumi həcmi;
- ölkə daxilində ümumi turiz tələbatı: milyard vahid milli valyuta ilə ölkə daxilində ümumi turiz tələbatı, milyard ABŞ dolları ilə ölkə daxilində ümumi turiz tələbatı, milyard ABŞ dolları ilə 2011-ci ilin sabit qiymətlərində ölkə daxilində ümumi turiz tələbatı, faizlə real artım tempində ölkə daxilində ümumi turiz tələbatı, faiz nisbətində ölkə daxilində ümumi turiz tələbatı;
- şəxsi səyahət xərcləri: milyard vahid milli valyuta ilə şəxsi səyahətə xərclər, milyard ABŞ dolları ilə şəxsi səyahətə xərclər, milyard ABŞ dolları ilə 2011-ci ilin sabit qiymətlərində şəxsi səyahətə xərclər, faizlə real artım tempində şəxsi səyahətə xərclər, faiz nisbətində şəxsi səyahətə xərclər;
- ölkə daxili sakinlərin turizm xərcləri: milyard vahid milli valyuta ilə ölkə daxili sakinlərin turizm xərcləri, milyard ABŞ dolları ilə ölkə daxili sakinlərin turizm xərcləri, milyard ABŞ dolları ilə 2011-ci ilin sabit qiymətlərində ölkə daxili sakinlərin turizm

xərcləri, faizlə real artım tempində ölkə daxili sakinlərin turizm xərcləri, faiz nisbətində ölkə daxili sakinlərin turizm xərcləri;

- işgüzar səfərlərə xərclər: milyard vahid milli valyuta ilə işgüzar səfərlərə xərclər, milyard ABŞ dolları ilə işgüzar səfərlərə xərclər, milyard ABŞ dolları ilə 2011-ci ilin sabit qiymətlərində işgüzar səfərlərə xərclər, faizlə real artım tempində işgüzar səfərlərə xərclər, faiz nisbətində işgüzar səfərlərə xərclər;
- turizmə dövlət xərcləri: milyard vahid milli valyuta ilə turizmə dövlət xərcləri, milyard ABŞ dolları ilə turizmə dövlət xərcləri, milyard ABŞ dolları ilə 2011-ci ilin sabit qiymətlərində turizmə dövlət xərcləri, faizlə real artım tempində turizmə dövlət xərcləri, faiz nisbətində turizmə dövlət xərcləri;
- kapital qoyuluşu: milyard vahid milli valyuta ilə kapital qoyuluşu, milyard ABŞ dolları ilə kapital qoyuluşu, milyard ABŞ dolları ilə 2011-ci ilin kapital qoyuluşu, faizlə real artım tempində kapital qoyuluşu, faiz nisbətində kapital qoyuluşu;
- qəbul edilmə turizminin göstəriciləri: qəbul edilmələr, sənişin daşımaları, qəbul edilən turistlər, ölkə daxilində qəbul edilmə üzrə turizm xərcləri;
- göndərilmə turizminin göstəriciləri: göndərilən turistlər, sənişin daşımaları, göndərilən turistlər, ölkə daxilində göndərilmə üzrə turizm xərcləri.

Beynəlxalq gəlmə turizmi (gecələyən ziyarətçilər)-12 aydan artıq olmamaqla onların adi yaşayış yerləri və səfər etdikləri ölkənin mənbəyindən ödənilən fəaliyyətin əsas məqsədi olmayan ölkəyə gələn turistlərin sayıdır [1]. Bu göstərici olmadıqda turistlər, səyahətçilər, gəmi səyahətində olan sənişinlər və gəmi heyətinin üzvlərinin sayı üzrə məlumatlar əsas götürülür. Göstəricinin yığım mənbələri və metodları müxtəlif ölkələrdə bir-birindən fərqlənir. Bəzi hallarda məlumatlar sərhəd xidmətləri statistikasından (polis, immiqrasiya xidməti və s.) götürülür və kadastr sorgusu ilə tamamlanır. Digər hallarda isə turistləri yerləşdirməklə məşğul olan təşkilatlardan götürülür. Bəzi ölkələr üçün gəlmə turizmində hava xətti vasitəsi ilə turistlərin gəlməsinə görə, digərlərində isə turistlərin gəlmə payı üzrə mehmanxanalarda yerləşdirilməsinə görə məhdudiyyətlər qoyulur. Hətta, bir sıra ölkələr xaricdə yaşayan öz həmvətənlərinin gəlməsinə də bu göstəriciyə aid edirlər. Müxtəlif ölkələrin gəlmə turizmi göstəricisi çox diqqətlə müqayisə edilməlidir, belə ki, göndərilən turistlərinin məlumatı ümumi səfərlərin sayına aid edilir, lakin səyahət edən insanların siyahısına aid edilmir. Beləliklə, müəyyən müddət ərzində bir neçə səyahət etmiş turist olduqda, bu halda o yeni gələn turist kimi hesablanmalıdır [3].

Azərbaycan Respublikası üzrə 2005-2017ci illərdə qəbul edilən beynəlxalq turistlərin sayı dinamikası şəkil 1-də verilir [2].

Şəkil 1. Azərbaycanada beynəlxalq turistlərin qəbulu dinamikası

Qeyd: [6] məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

Məlumatların təhlili göstərir ki, müqayisə edilən illər ərzində ölkə üzrə qəbul edilən beynəlxalq turistlərin sayı 2007-2014-cü illərdə artım tendensiyasına malik olmuşdur. Lakin, 2006 və 2015-2016-cı illər ərzində bu tendensiya azalma meylinə düşmüşdür. 2015-2016-cı ildə azalma tendensiyası bilavasitə turizm sektorunda əmək haqqı göstəricisinin bütün il boyu bərabər olmaması ilə izahlandırıla bilər. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, 2017-ci ildə dövlətin qeyri neft sektorunun ümumi iqtisadiyyatda xüsusi çəkisinin artırılması istiqamətində qəbul etdiyi düzgün qərarlar turizm sektoruna da şamil olmuş və beynəlxalq turistlərin sayı hətta 2013-2014-cü illərdən də yüksək olmuş və bu illər ilə müqayisədə 1,25-1,26 dəfə çox olmuşdur.

2005-ci illə müqayisədə ən yüksək artım 2013, 2014 və 2017-ci illərdə olmuş və bu artım müvafiq olaraq 1,437 min nəfər, 1,467 min nəfər və 2,003 min nəfər təşkil etmişdir. Azərbaycan respublikasında beynəlxalq turistlərin qəbulu və yerləşdirilməsində digər ölkələrlə müqayisədə heç bir problem olmamış, hətta mehmanxana və mehmanxana tipli yerləşdirmə müəssisələrində müvafiq dövrdə boş yerlərin də qaldığı müşahidə edilmişdir.

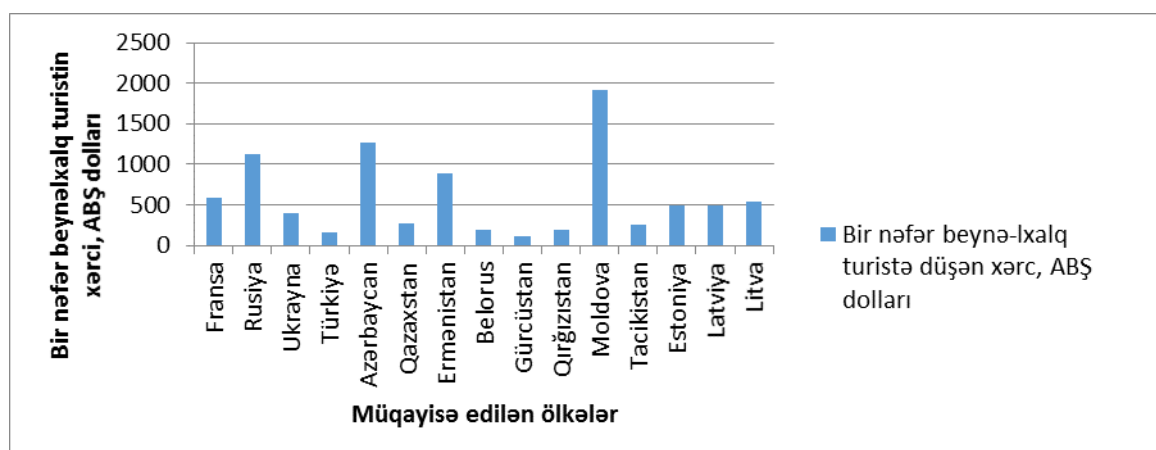
Beynəlxalq turizm xərclərinin reyting sıralanması. Dünya ölkələrinin turizm sferasının inkişafında önəmli göstəricilərdən biri beynəlxalq turist axını hesab edilir. 2017-ci ildə cəmi 1,1 milyard beynəlxalq turist səyahət etmişdir və BMT-nin ÜTT-1 məlumatına əsasən bu göstərici ötən ilə nisbətən 7% çox olmaqla 70 milyon nəfər təşkil edir. UNWTO-nun qiymətləndirməsinə görə dünya turizminin bu artımı iqtisadiyyatın yüksəlməsini xarakterizə edir. Dünyada sürətlə inkişaf edən regionlar orta artım göstəricisi 8% olan Avropa və Afrika hesab edilir. Sürətlə inkişaf edən region göstəricisi Şimali Afrikada ötən illə müqayisədə turist axınının 13% artması ilə izahlandırıla bilər [8].

Qəbul edilən və göndərilən beynəlxalq turistlərin sayı əsasən Avropanın ərazisində yerləşmiş bir sıra ölkələrdə Avstriya, İsveçrə, Finlandiya, Danimarka, Almaniya, Türkiyə, Çexiya və s. konsentrasiya edilir ki, bu ölkələrdə də Şimali Amerika ölkələrinin çox sakinləri normal səyahət edir. Bu, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında müəyyən tarazlıq yaradır. Aşağı və orta gəlir səviyyəli ölkələr təxminən beynəlxalq turizm xərclərinin 30%-ni özündə cəmləşdirir [7].

Turizm xidmətlərinin iri ixracatçılarına İspaniya, Fransa, İtaliya, ABŞ, Meksika, Tayland, Böyük Britaniya, idxalçılarına isə Türkiyə, Yaponiya, Sinqapur, Qonqonq, Çin və s. aiddir. Beynəlxalq turizm sferasında aktiv balansla malik olan ölkələr (Almaniya, ABŞ), nisbətən özlərinin daxili bazarlarında turizm xidməti səviyyəsi və dəyəri yüksək olduğuna görə, səyahətçiləri digər ölkələrə göndərirlər. 2017-ci ildə beynəlxalq turizm xərclərinin həcminə görə Çin (261,129 milyard ABŞ dolları), ABŞ (160,818 milyard ABŞ dolları), Almaniya (87,423 milyard ABŞ dolları), Böyük Britaniya (79,321 milyard ABŞ dolları) və Fransa (49,024 milyard ABŞ dolları) ilk pillələri ardıcıl olaraq bölüşürlər. Keçmiş sovetlər ittifaqı ölkələrində bu göstərici Rusiya Federasiyasında (27,652 milyard ABŞ dolları), Ukraynada (5,323 milyard ABŞ dolları), Azərbaycanda (2,593 milyard ABŞ dolları), Qazaxıstanda (1,769 milyard ABŞ dolları) və Estoniyada (1,297 milyard ABŞ dolları) həcmində olmaqla müvafiq olaraq 9; 38; 58; 63 və 72-ci pillələrdə yerləşmişdir.

Müxtəlif ölkələrdə bir beynəlxalq turistə çəkilmiş xərclər şəkil 2-də verilmişdir.

Məlumatların təhlilinə əsasən beynəlxalq turizm xərclərinin çoxluğuna görə Moldova, Azərbaycan, Rusiya Federasiyası, Ermənistan və Fransa müvafiq ilk pillələrdə durur. Bu ölkələr sırasında ən az beynəlxalq turizm xərcinə Gürcüstan, Türkiyə, Belarus, Qırğızıstan, Tacikistan, Qazaxıstan və Ukrayna yerləşir. Gürcüstan və Türkiyəyə nisbətən ölkəmizdə beynəlxalq turizm xərcləri müvafiq olaraq 11,4 və 7,6 dəfə çoxdur. Bu göstərici Belarus, Qırğızıstan və Ukraynaya nisbətən 6,7; 6,3 və 3,2 dəfə çoxdur.

Şəkil 2. Beynəlxalq turizm xərcləri, ABŞ dolları / nəfər
Qeyd: [6] məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

Beləliklə, ölkəmizdə son dövrlərdə turizmin inkişaf etdirilməsi istiqamətində göstərilən cəhdlərə baxmayaraq hələlik turizm məhsulları və xidmətlərinin xərcləri olduqca yüksək səviyyədədir. Hətta, turizm sferası normal inkişaf edən İtaliya, Meksika (3,4 dəfə), İspaniya (4,9 dəfə), Malayziya (3,2 dəfə), Tayland (3,7 dəfə) ölkələri ilə müqayisədə ölkəmizdə bu göstəricinin xərcləri çoxdur. Azərbaycana bütünlükdə turist axını, o cümlədən beynəlxalq turist axını sürətləndirmək məqsədilə Dövlət Proqramlarında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsini vacib şərtlərdən hesab edirik.

Aparılan tədqiqatın nəticəsi olaraq qeyd edə bilərik ki, Azərbaycana beynəlxalq turist axını sürətləndirmək məqsədilə dövlət və turizm sferası müəssisələri birgə fəaliyyət çərçivəsində işlərini aşağıda qeyd edilən məsələlərin həllinə yönəltməlidirlər:

- iqtisadiyyatın mühüm və əlverişli sahələrindən biri olan turizmə xarici və daxili investisiya qoyuluşunun sürətləndirilməsində investorlara stimulyarıcı şərtlərin təmin edilməsi;
- ölkəmizdə müxtəlif turizm növlərinin inkişafını şərtləndirən xarici təcrübənin tətbiqi yolu ilə yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin cəlb edilməsi, bu sahədə normativ-hüquqi aktların hazırlanması və onlardan səmərəli istifadə şərtlərinin əlçatan olması;
- Dövlət proqramları çərçivəsində turizm sferasının inkişafını təmin edən yeni layihələrin hazırlanması və tətbiq edilməsi üçün xüsusi kreditlərin ayrılması;
- beynəlxalq turizm xərcləri aşağı olan ölkələrin təcrübəsinə əsaslanan iqtisadi inteqrasiya aktivlərinin ölkəmizdə bu sferanın formalaşması və inkişafına cəlb edilməsi və s.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. "Turizm haqqında" Azərbaycan respublikasının qanunu. Bakı.1999
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycan Statistik göstəriciləri. Bakı.2018, 814 s.
3. İsmayılov V. İ. Azərbaycanda turist rekreasiya klasterinin formalaşmasının aktual problemləri. Əmək Sosial Münasibətlər jurnalı. Bakı. 2018. №9, səh.85-91
4. <http://www.mfa.gov.az/files/file/44.pdf>
5. <https://knoema.ru/atlas/matrix>
6. <https://knoema.ru/atlas/topics/>
7. http://uchebnikirus.com/turizm/mizhnarodniy_turizm_i_sfera_poslug_malska_mp/geografiya_svitovih_turistskih_potokiv.htm
8. <http://internationalinvestment.biz/tourism/70-v-2017-godu-chislo-turistov-sovershivshih-mezhdunarodnye-poezdki-vyroslo-na-70-millionov.html>

д.э.н. Исмаилов В.И.

**РЕЙТИНГ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

Р е з ю м е

В статье раскрывается экономическое значение слова рейтинга в контексте международного туризма. На основе показателей, определяющих рейтинг мировых стран, ранжирован рейтинг СНГ и стран, в т. ч. Турция и Иран. Анализирована динамика потока международных туристов в Азербайджан.

В то же время установлено, что в нашей стране наблюдалась динамика роста числа международных туристов, даже в прошлом году это увеличение было 2003 человек. На основе расходов международного туризма определены рейтинг в некоторых мировых государствах. По этому показателю рассчитан расход на одного международного туриста в Азербайджане, который составляет 1268,6 долл. США или 2156,6 манат.

В исследовании предложено мероприятия перспективы развития потока международного туризма.

Цель - Определение международного туристического рейтинга и перспективы развития в Азербайджане.

Методология - Исследования проводились на основе методов количественного и сравнительного анализа, а в расчетах использовался метод экономико-статистического анализа.

Результат - Были проанализированы показатели, отражающие деятельности стран в сфере международного туризма и определены перспективы их развития.

Ключевые слова: рейтинги, международный туризм, показатели, перспективы развития.

Ismailov V.I.

**RATING OF INTERNATIONAL TOURISM IN AZERBAIJAN AND PROSPECTS
DEVELOPMENT**

Summary

The article reveals the economic meaning of the word rating in the context of international tourism. Based on the indicators that determine the ranking of world countries, ranked ratings of the CIS and countries, including Turkey and Iran. The dynamics of the flow of international tourists to Azerbaijan is analyzed.

At the same time, it was established that in our country there was a dynamic growth in the number of international tourists, even last year this increase was 2003 people. Based on the costs of international tourism, a rating has been determined in some world states. According to this indicator, consumption is calculated for one international tourist in Azerbaijan, which is 1,268.6 US dollars or 2,156.6 manat.

The study suggested activities prospects for the development of the flow of international tourism.

Purpose - Determination of the international tourist rating and development prospects in Azerbaijan.

Methodology - Studies were conducted on the basis of quantitative and comparative analysis methods, and the method of economic and statistical analysis was used in the calculations.

Findings - The indicators reflecting the activities of countries in the field of international tourism were analyzed and the prospects for their development were determined.

Keywords: ratings, international tourism, indicators, development prospects.